

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

ΤΟ ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΝΟΜΠΕΛ
ΚΑΙ ΑΙ ΥΠΟΨΗΦΙΟΤΗΤΕΣ
ΠΑΛΑΜΑ ΚΑΙ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

(Ἐκ τῆς «Νέας Ἑστίας» τεύχος 779, 25 Δεκ. 1959)

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Μ. ΜΑΡΗΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1959

ΤΙΚΗ ΒΙΒ

Ὁ Ν. Καζαντζάκης ἀνήκει εἰς τοὺς κορυφαίους τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς Λογοτεχνίας, εἰς τὴν πρώτην - πρώτην μάλιστα σειρὰν αὐτῶν. Ἦτο ἐπιστήμιων, διανοητής, λογοτέχνης καὶ ἐργατικώτατος συγγραφεύς.

Ἔιχε μεγάλην πρωτοτυπίαν εἰς τὴν χρῆσιν τῆς δημοτικῆς μας γλώσσης, ἰδιαίτερος ὅλως τῆς Κρητικῆς διαλέκτου, καὶ εἰς τὴν δεξιότητιαν τῆς διατυπώσεως διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων με ἀδιάσπαστον καὶ εὐπρόσδεκτον ψυχολογικὸν εἰρμόν. Σπάνιοι εἶναι οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες λογοτέχνη οἱ οὕτω πως ἐργαζόμενοι.

Ὁ Καζαντζάκης εἶχε καὶ ἐγκυκλοπαιδικωτάτην μόρφωσιν. Ἐνθυμοῦμαι εἰς μίαν συζήτησιν πολλῶν διὰ τὸ ὄνομα Ἰερά Πέτρα (Ἰεράπετρα) ἢ Ἰερά Πύτνα ὅτι αὐτὸς μόνος ἐγνώριζε ἐκ τοῦ Στράβωνος ὅτι Πύτνα ἕλέγετο μία κορυφή τῆς Ἰδης. Ἦτο λοιπὸν ἐγκυκλοπαιδικὸς ἀλλὰ καὶ ἀνώτερος ἄνθρωπος ὑπὸ ἔποψιν εὐφυΐας, γνώσεων, ἤθους καὶ χαρακτῆρος. Ἐν μόνον δυστυχῶς τοῦ ἔλειπε, ἰδίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα του ἔτη, ἡ υἰγια. Καὶ ὅμως εἰργάζετο ἀκαταπονήτως ἂν καὶ ἐφαίνετο πλεον ὅτι ἐπλησίαζε τὸ τέλος.

Ἦτο ὡς ἄνθρωπος μᾶλλον σιωπηλὸς καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὰς σχέσεις καὶ παρατηρήσεις του, εὐχαρίστως δὲ ἔγραφε μᾶλλον παρά ὠμίλει.

Ἔιχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸν μελετήσω, οὕτως εἶπεῖν, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1945 ὅτε ἐπὶ δύο σχεδὸν μῆνας ἤμειθα μαζί μετὰ δύο ἄλλων ἀκόμη συναδέλφων ὡς τετραμελῆς ἐπιτροπὴ πρὸς ἐξακριβῶσιν τῶν ἐν Κρήτη ὁμοιότητων τὰς ὁποίας εἶχαν κάμει οἱ ἐπιδρόμοις. Τὴν ἐπιτροπὴν εἶχε ὀρίσει τότε ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ναυάρχου Βούλγαρη. Ἡ ἀρμονία τῆς καθημερινῆς ζωῆς μας κατὰ

τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἦτο ἀπόλυτος καὶ ζηλευτή. Εἶδαμε τότε ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ ἀνεγράψαμεν τὰ πολλὰ καὶ φρικώδη θάσανα τὰ ὁποῖα ἐδοκίμασαν πλεῖστα ὅσα χωριὰ τῆς νήσου, καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ μοναστήρια (Τοπλοῦ κλ.) τὰ ὁποῖα πάντοτε ἐφοβοῦντο ἰδιαίτερος οἱ ἐπιδρόμοις.

Ὁ Καζαντζάκης ὡς λογοτέχνης δὲν εἶναι ὄνομα γνωστὸν μόνον ἐν Ἑλλάδι. Τὸ ὄνομά του ἐνωρὶς εἶχε γνωσθῆ καὶ εἰς πολλὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας, εἰς τὰς γλώσσας τῶν ὁποίων εἶχον μεταφρασθῆ ἔργα του. Εἰς τὰς κυριωτέρας Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ὑπάρχουν μεταφράσεις ἔργων του. Καὶ ὡς ἐπιφυλλίδες ἐδημοσιεύθησαν, π.χ. ὁ «Ἀλέξης Ζορμπᾶς», ἐδημοσιεύθη ὡς ἐπιφυλλὶς εἰς ἐφημερίδα τοῦ Βερολίνου.

Τὸ ὄνομά του εἶχε ἀναγραφῆ πολλάκις εἰς τὸν Τύπον ὡς ὑποψηφίου διὰ τὸ Βραβεῖον Νόμπελ.¹ Ἄς ἐπιτραπῆ νὰ ἀναφέρω ὡς πρὸς τοῦτο μίαν προσωπικὴν μου ἀνάμνησιν. Εὐρισκόμην κατ' Αὐγούστον τοῦ 1955 εἰς τὸ Ὄσλο τῆς Νορβηγίας διὰ κάποιον ἐπιστημονικὸν Συνέδριον. Ἐγνωρίσθην ἐκεῖ μετὰ τὸν Γενικὸν Γραμματεῖα τῆς Νορβηγικῆς Ἀκαδημίας Lei Amundsen, ὁ ὁποῖος μοῦ ἔκαμε τὴν τιμὴν νὰ με προσκαλέσῃ καὶ εἰς τὴν οἰκίαν του εἰς τὸ προάστιον Jar εἶναι κλασσικὸς φιλόλογος καὶ ἐπέρασα κοντὰ του ἕνα ὠραῖον φιλολογικὸν ἀπόγευμα. Ἄνευ οἰασθήποτε ἐκ μέρους μου ἀφορμῆς μοῦ λέγει ἀπροσδοκῆτως. Σεῖς, εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔχετε ἕνα σπουδαῖον λογοτέχνην. Ποῖον ἐννοεῖτε; ἠρώτησα ἐγώ. Τὸν Καζαντζάκη, μοῦ ἀπήντησε. Ἡ ἐρώτησις αὐτὴ ἦτο ἀπήχησις πάντως συζητήσεων σχετικῶν καὶ ἐν τῇ Νορβηγικῇ Ἀκαδημίᾳ περὶ αὐτοῦ. Ἐμείνα

1. Ἔτσι πρέπει νὰ τονίζεται, ὄχι Νόμπελ.

ἐκπληκτος διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τῆς τοιαύτης ὁμολογίας ἀπὸ ἀνδρα κατέχοντα τοιοῦτον ἀξίωμα, καὶ ἀντελήφθην τότε πόσον γνωστὸν εἶναι τὸ ὄνομά του καὶ εἰς τὸ λόγιον Ἑυρωπαϊκὸν Κοινόν.

Δὲν προτίθεται νὰ τὸν ἐξετάσω ὡς λογοτέχνην, ἀφοῦ τοῦτο θὰ γίνῃ πάντως ἀπὸ ἄλλους ἐκτενέστερον εἰς τὸ ἀφιέρωμα τοῦτο εἰς τὴν μνήμην του. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι βιβλία του λογοτεχνικὰ ὡς ὁ «Ἀλέξης Ζορμπᾶς», ὁ «Καπετὰν Μιχάλης» καὶ πολλὰ ἄλλα, εἴτε καὶ τὰ ταξιδιωτικὰ του εἰς διαφόρους χώρας, δὲν θὰ λησμονηθοῦν τόσον γρήγορα ἢ καὶ ποτέ, ἀλλὰ πάντοτε θὰ διαβάζωνται μὲ τέρψιν καὶ ὠφέλειαν.

Τὸ ὄνομά του λοιπόν, ὡς ἐλέχθη, ἐσημειώθη πολλάκις εἰς τὸν Ἑλληνικὸν καὶ εἰς τὸν Ἑυρωπαϊκὸν Τύπον ὡς ὑποψηφίου διὰ τὸ λογοτεχνικὸν βραβεῖον Νομπέλ. Τὸ ἀνέγραψαν καὶ σπουδαῖαι εὐρωπαϊκαὶ ἐφημερίδες· αὐτὸ σημαίνει ὅτι θὰ ἐγίνετο σοβαρὸς λόγος διὰ τὴν ὑποψηφιότητά του καὶ τὴν ἀπονομὴν τοῦ Βραβείου. Γνωρίζομεν ὅτι τὸ αὐτὸ συνέβη μερικές φορές καὶ διὰ τὸν Παλαμᾶν, καὶ ὁ συνάδελφος Σωκρ. Κουγέας γράφει εἰς τὴν «Νέαν Ἑστίαν» (1959 σελ. 1567) ὅτι τὸν εἶχε κάποτε ἐπισκεφθῆ καὶ τὸν παρεκάλει νὰ τοῦ δώσῃ ὠρισμένης πληροφορίας χρησίμους διὰ τὴν σχετικὴν αἰτήσιν εἰς τὴν Σουηδικὴν Ἀκαδημίαν, ἀλλὰ τὸν ἤρρε «πικραμένον καὶ ἀηδιασμένον» διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἀνεφώνησε μάλιστα, οὐχὶ ἄνευ ὀργῆς, ὅτι «ἐκεῖνος ποῦ ἐνεργεῖ ὁ ἴδιος γιὰ τὴν θράβευσί του σημαίνει πῶς δὲν εἶναι ἄξιος τοῦ βραβείου».

Καὶ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν εἶχεν ἄλλοτε προτείνει τὸν Παλαμᾶν διὰ τὸ βραβεῖον Νομπέλ, εἰς ἄλλην δὲ περίστασιν εἶχε προτείνει τὸν Δροσίνην, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Εἶχα λάθει μέρος εἰς τὰς συνεδρίας αὐτάς καὶ δὲν ἀπέκρυφα τοὺς ἐνδοιασμούς μου καὶ τὰς ἐπιφυλάξεις μου διὰ τὴν πρακτικότητά τοιούτων διαδημάτων, δὲν ἠθέλησα ὅμως νὰ ἐπιμείνω καὶ ἐνοχλήσω τὴν αἰσιοδοξίαν τῶν ἄλλων συναδέλφων. Ἴδια διὰ τὸν ἀγαπητόν μου Δροσίνην τὸ πρᾶγμα μοῦ ἐφάνη ὑπερβολικὸν καὶ ἄσκοπον. Καὶ ἐδικαιώθη, δυστυχῶς, ἐκ τῶν πραγμάτων. Διατί εἶναι δύσκολον ἢ ἀπονομή τοῦ βραβείου τούτου εἰς Ἑλληνα λέγω ἀμέσως κατωτέρω:

Εἰς τὸ τεύχος 778 τῆς «Νέας Ἑστίας»

ἐξετάζεται καὶ δικαιολογεῖται διατί δὲν ἀνεμύθη τῇ 1929 τὸ βραβεῖον τοῦτο εἰς τὸν Παλαμᾶν, ἀποδίδεται δὲ εἰς δυσμενεῖς συγκοινωνιακὰς συνθήκας διὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς σχετικῆς αἰτήσεως καὶ τῶν δικαιολογητικῶν εἰς τὴν Σουηδικὴν Ἀκαδημίαν. Τὸ ἐκεῖ παρατιθέμενον γράμμα τοῦ Α. Persson εἶναι διπλωματικόν. Οἱ Σουηδοὶ ἔκαμναν τότε τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀσίνης καὶ ἐνομίσθη ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς ἡ ἀτμόσφαιρα εὐνοϊκὴ πρὸς τοιαύτην ἐνέργειαν. Ὁ Persson ζητεῖ δικαιολογητικὰ καὶ βιογραφίαν τοῦ Παλαμᾶ, τὸν ὅποιον λέγει ὅτι θὰ σπεύσῃ νὰ συστήσῃ, ἂν καὶ δὲν ἔμπορεῖ νὰ εἴπῃ ὅτι ἐγνωσὶ τὰ ποιήματά του, («leicht ist es mir nicht mit meinen mangelhaften Sprachkenntnissen (τῆς Νεοελληνικῆς)»²). Καὶ ἀνωτέρω εἰς τὴν ἐπιστολὴν λέγει ὅτι ἡ γενομένη ἤδη πρότασις περὶ θραβεύσεως τοῦ Παλαμᾶ δὲν συνεπάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι θὰ θραβευθῇ πάντως. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐπιτρέπεται κατὰ τὸν κανονισμόν τοῦ βραβείου ἡ ὑποβολὴ οἰασδήποτε ὑποψηφιότητος διὰ τὸ βραβεῖον, ἐὰν ἡ ὑποβολὴ αὐτὴ αἰτιολογηθῇ καταλλήλως ὑπὸ ἀρμοδίων πρὸς τοῦτο προσώπων. Τοῦτο, θεδαίως, δὲν σημαίνει καὶ πιθανότητα ἀπονομῆς τοῦ βραβείου. Ὁ Α. Persson, φίλος τοῦ μακαρίτου Νικολάου Μπέρτου, ἐφόρου τότε τῶν Ἀρχαιοτήτων Ἀργολίδος, εἰς οὗ τὴν ἀρχαιολογικὴν περιφέρειαν ἐγίνοντο αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀσίνης, ὁ Persson λέγω θέλει νὰ φανῇ εὐχάριστος καὶ πρόθυμος εἰς τὸν Μπέρτον δι' ἐνεργειῶν ὑπὲρ τοῦ Παλαμᾶ. Μεγάλην ἔμφαν ἀξίαν δὲν θὰ εἶχε καὶ τόσον ἡ σύστασις τοῦ Persson ὑπὲρ ἐνὸς ποιητοῦ, τὸν ὅποιον οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ κριταὶ ὑπὸ γλωσσικὴν ἐποψίν ἐγνωσῶν. Καὶ οὔτε αἱ μεταφράσεις ἢ ἡ βιογραφία τοῦ Παλαμᾶ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀ. Φουτρίδου θὰ ἠδύναντο νὰ ἀλλάξωσι τὴν κατάστασιν.

Ἄλλὰ ὡς πρὸς τὸν Καζαντζάκη τὸ πρᾶγμα ἦτο διαφορετικόν. Δι' αὐτὸν ὑπῆρχον

2. Ὁ Persson εἰς τὴν ἐπιστολὴν του ἐκφράζεται διπλωματικῶς διὰ μίαν τοιαύτην ὑποψηφιότητα «und ich weiss, dass er bei einigem (ὑπογραμμίζω ἐγὼ) von den einflussreichsten sehr gut angeschrieben ist», αὐτὸ θὰ τὸ ἐλέγομεν ἡμεῖς· καὶ γνωρίζω ὅτι μερικοὶ (Ἀκαδημαῖκοί) ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτάτους ἔχουν περὶ αὐτοῦ πολὺ καλὴν ἰδέαν.

καλαί μεταφράσεις πολλῶν ἔργων του εἰς διαφόρους εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, καὶ ἡδύνατό τις τοῦλάχιστον νὰ σχηματίσῃ γνώμην περὶ αὐτοῦ ὡς συγγραφέως και λογοτέχνου.

Οἱ ἀκαδημαῖκοί τῆς Στοχολμῆς δὲν θὰ ἔκριναν τὴν Νεοελληνικὴν γλῶσσαν τοῦ Καζαντζάκη, τὴν ὁποῖαν δὲν ἐνόουν, ἀλλὰ τὴν τέχνην και πλοκὴν τοῦ ἔργου. Αὐτὰ και ἐκ τῆς μεταφράσεως ἐξάγονται και διαπιστοῦνται.

Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ Καζαντζάκης ἐπλησίασε πολὺ περισσότερον τὸ βραβείον Νομπέλ, μὲ τὴν διαρκῶς δὲ αὐξανομένην φήμην του δὲν ἀποκλείεται διόλου ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τύχῃ τοῦ βραβείου τούτου. Τοῦτο δὲν θὰ ἦτο «ἐκπληξή» διόλου διὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν Κοινόν. Βλέπομεν εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἐσχάτως, ὅτι ἀπενεμήθη τὸ λογοτεχνικὸν βραβείον εἰς τὸν Salvatore Quasimodo (ὄλ. «Νέα Ἐστία» 1959 σελ. 1625 ἐξ.), τὸ ὁποῖον «ὑπῆρξε μίᾳ μεγάλῃ ἐκπληξῇ», ἀπορεῖ δὲ ὁ γράφων («Νέα Ἐστία» ἐνθ. ἀν.) ὅτι «ἡ κοινὴ γνώμη τῆς elite κάθε χώρας και τῆς εὐρωπαϊκῆς πνευματικῆς κοινωνίας δοκιμάζει τὴν ἀπογοήτευσιν νὰ μὴ δλέπῃ νὰ συμπίπτουν οἱ προτιμήσεις τῆς μὲ τῆς ἀποφάσεις τῶν ἐιδικῶν κριτῶν τῆς Σουηδικῆς Ἀκαδημίας» και παραξενεύεται διὰ τὸ μέτρον τῆς κρίσεως και τὴν γραμμὴν ποὺ διέπει και καθορίζει τὰς ἀποφάσεις τῶν ἀξιῶν ἢ Σουηδικῆ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν. Ἀναφέρει δὲ και τὰς ἀντιθέτους γνώμης διαφόρων ἐφημερίδων, περὶ τῶν ὁποίων οἱ Σουηδοὶ Ἀκαδημαῖκοί, κάμνοντες εὐσυνειδήτως τὸ καθήκον των ὅπως αὐτοὶ τὸ ἀντιλαμβάνονται, δὲν θὰ πολυσκοτίζωνται.

Αἱ δυσκολίαι ἀπονομῆς τοῦ βραβείου τοῦ ἰδρυθέντος ὑπὸ τοῦ Σουηδοῦ χημικοῦ Ἀλφρέδου Νομπέλ (1833 - 1896) εἰς Ἑλληνικὴν λογοτέχνην εἶναι πολλαὶ και πολυεπεῖς. Καὶ ἂν παραβλέψῃ κανεὶς τὴν ἀντικειμενικὴν ἀξίαν ἐνὸς ἢ πλείονων ἔργων ἐνὸς και τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ὑπάρχει πάντοτε ἡ δυσκολία ὅτι οἱ ξένοι κριταὶ δὲν ἐνοοῦν τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν εἶναι τοῦτο δυσκολία ἀνυπερβλήτος και ἀποφασιστικῆ. Πῶς θέλετε νὰ ἐνοήσουν οἱ ξένοι τὴν γλῶσσαν τοῦ Παλαμᾶ, τὴν δημῶδη μάλιστα νεοελληνικὴν γλῶσσαν, και τὰ στρυφνὰ του πολλὰ-

και διανοήματα, ἢ κατανόησις τῶν ὁποίων ἐπιφυλάσσεται μόνον εἰς τοὺς Ἑλληνας, και εἰς αὐτοὺς ὅμως ἀκόμη πολλὰκις μὲ δυσκολίαν; Ἡ μεταφράσις λυρικῶν ἰδία ποιημάτων εἰς ἄλλην γλῶσσαν και ἀνάλογος ἐκτιμήσις μιᾶς τοιαύτης μεταφράσεως, ἀντὶ τοῦ πρωτοτύπου, εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον και ἀκατόρθωτον. Διὰ νὰ κατανόησῃ τις λυρικὸν ποίημα ἢ ἔργον καλῶς και νὰ ἐκτιμήσῃ αὐτὸ προσηκόντως πρέπει νὰ τὸ ἀναγνώσῃ εἰς τὸ πρωτότυπον. Ἀναντιρρήτως. Πάντοτε, λοιπόν, θὰ ἔχῃ τὸ μειονέκτημα τοῦτο ἢ νέα ἑλληνικὴ Λογοτεχνία ὡς πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοιοῦτου βραβείου. Ἡ οἱ Ἑλληνας λογοτέχναι πρέπει νὰ γράφουν εἰς μίαν τῶν μεγάλων και διαδεδομένων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἢ οἱ Σουηδοὶ Ἀκαδημαῖκοί πρέπει νὰ ἐκμάθουν τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν! Ἐγὼ δὲν γνωρίζω, ἀλλὰ ἀμφιβάλλω ἂν ἐβραβεύθη λογοτεχνικὸν ἔργον μὲ τὸ βραβείον Νομπέλ, τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι γραμμένον εἰς ἄλλην γλῶσσαν ἀπὸ τὰς μεγάλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι τῷ 1913 ἐβραβεύθη ὁ Ἰνδὸς Rabindranath Tagore, ἀλλὰ πρῶτον αὐτὸς ἐβραβεύθη διὰ ποιήματα εἰς Ἀγγλικὴν γλῶσσαν γραμμένα, και δεῦτερον ἐβραβεύθη διὰ τὴν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν μεταφράσιν τοῦ μεγάλου Ἰνδικοῦ ποιήματος Gitanjali.

Αὐταὶ λοιπόν εἶναι αἱ δυσκολίαι διὰ βραβεύσιν ἑλληνικῶν ἔργων. Καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι πρὸ πολλῶν ἐτῶν μοῦ ἔλεγεν ἐν Βερολίνῳ ὁ ἐκεῖ τότε καθηγητῆς τῆς Τουρκικῆς γλώσσας και πρὸς τοῦτοις ἀριστος Νεοελληνιστῆς Κάρολος Φοῦ ὅτι ὁ ἰδικὸς μας Γ. Σουρῆς ἐὰν ἐξέδιδε τέτοιο σατιρικὸν φύλλον ὅπως ὁ «Ρωμῆός», ἐν Παρισίοις εἰς Γαλλικὴν γλῶσσαν, θὰ ἐγίνετο διεθνῆς φιλολογικὴ φυσιογνωμία. Τώρα, ἔλεγεν, εἶναι γνωστὸς μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ νεοελληνικὴ Λογοτεχνία μας προσδεύει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς πλάτος παρά εἰς βάθος. Εἰς τὰς ἡμέρας μας μάλιστα δλέπομεν γραφόμενα πλεῖστα ὅσα ἔμμετρα και πεζὰ ἐπὶ τοῦ ὑπομονητικοῦ χάρτου, ἀλλὰ γράφονται διὰ νὰ λησμονηθοῦν ταχέως και ἐξαφανισθοῦν. Εἰς τὰς παλαιότερας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν γενεάς ἐγράφησαν σχετικῶς ὀλίγα, ἐνεκα τῶν τότε περιστάσεων, ἀλλὰ ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι ἔμειναν διαρκέστερα και μόνι-

μώτερα, καὶ ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη ἀναγι-
νώσκονται.

Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Καζαντζάκη ἔχει κα-
νεῖς πολλὰ νὰ διδαχθῇ διὰ τὴν λαϊκὴν σο-
φίαν, τὴν νεοελληνικὴν λαογραφίαν καὶ τὰ
ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων κλ. Ἡ
ψυχὴ τοῦ εἶχε ζυμωθῆ βαθεῖα μὲ τὸν νεοελ-
ληνικὸν βίον, ὅσον καὶ ἂν ἔζησεν πολὺ εἰς τὸ
Ἐξωτερικόν. Ἐζήσῃ πολὺ εἰς τὸ Ἐξωτε-
ρικόν ἐν μέρει ἐκουσίως καὶ ἐν μέρει ἀκου-
σίως, ὅχι διότι κατεδιώχθη ἀλλὰ διότι δὲν
ἤθελε νὰ βλέπῃ τὴν ἀταξίαν καὶ τὰς ἀτα-
σθαλίαις τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ βίου. Ὁ
Τύπος τῆς πατρίδος μας, ὅχι θέβαια ὅλαι αἱ
ἐφημερίδες ἀλλὰ μερικαὶ ἐξ αὐτῶν, δὲν τὸν
ἀφίαν καὶ ἐκεῖ ἀνενόηχτον εἰς τὴν ἡσυ-
χίαν του, Πάντοτε κάτι εἶχον νὰ τοῦ ἀλιεύ-
σουν καὶ παρατηρήσουν καὶ τοῦ προσάψουν,
ὡς καὶ αὐτὴ ἡ κατάληξις τοῦ ὀνόματός του
ἐτράβηξεν ἀρκετὰ παθήματα.

Μερικὰ ἐκ τῶν τοιούτων περιήρχοντο εἰς
γνώσιν του ἄλλα ὅχι, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ὠργίζε-
το, δὲν ἐμνησικακεῖ, δὲν ὕβριζεν, ἀλλὰ ἐγέλα
τὸ ἡχηρὸν ἐκεῖνο γέλοιό του διὰ τὴν ἀφέ-
λειαν καὶ ἀπλοϊκότητα τῶν τοιούτων ἀνθρώ-
πων.

Εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν δὲν ἐπέζησε
νὰ εἰσελθῇ. Εἰς μίαν παλαιὰν ἀπόπειραν ἐκ-
λογῆς του ἔλαθεν εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς Ὀλο-
μελείας 15 ψήφους, ἐχρειάζοντο 18 διὰ νὰ ἐκ-
λεχθῇ. Τρεῖς Ἀκαδημαϊκοὶ οἵτινες θὰ τὸν ἐ-
ψήφισον ἦσαν ἀσθενεῖς καὶ δὲν ἤλθαν ἀτυ-
χῶς εἰς τὴν συνεδρίαν, αὐτοὶ ἦσαν οἱ Βαρ-
δαρέσος, Μπαλάνος καὶ Κουγέας. Δὲν ἔθεσε
πλέον ὑποψηφιότητα μὲ ὄλην τὴν τιμητικὴν
θέσιν ὅπου σιγὰ - σιγὰ εἶχε καταλάβει εἰς τὴν
Νεοελληνικὴν Λογοτεχνίαν. Ὀλίγον πρὸ τοῦ
θανάτου τοῦ εἶχον συνεννοηθῆ μερικοὶ Ἀκα-
δημαϊκοὶ ἐκ τῶν τιμώντων τὸ ὄνομά του νὰ
τὸν προτείνουσι οἰκοθεν καὶ νὰ τὸν ὑποστηρί-
ξουν. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόλαβαν. Ἐπῆλθεν ὁ θάνα-
τος καὶ τὰ σχέδια ἐματαιώθησαν. Τὸ ἔθνος
τὸν ἐπένησεν καὶ τὸν ἐξύμνησεν ἀποθανόντα.
Εἶχε παραγγείλει νὰ ταφῇ ἐν Ἑλλάδι. Ἐνε-
κα μερικῶν ἀτυχῶν ἐκφράσεων εἰς τινὰ υγ-
γράμματα του (φαινόμενον σύνθηδες εἰς ὅλα
τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα) εἶχεν ἔλθει εἰς προσ-
τριδᾶς μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀντίληψιν. Παρ'
ὅλα αὐτὰ ἢ ἐν Ἀθήναις Ἰερὰ Σύνοδος
δὲν προέδθη ποτὲ εἰς ὀλισθηρὸν διάδημα ἐναν-
τίον τοῦ ἀνδρός, ἢ δὲ αὐτόνομος Ἐκκλησία

τῆς Κρήτης τὸν ἔθαψε μὲ ὄλας τὰς ἐκκλησια-
στικὰς τιμὰς. Ἡ πριγκίπισσα Μαρία τοῦ Γε-
ωργίου τοῦ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Figaro θερμὰς
ἐπιμνημοσύνας λέξεις³. Τὸν εἶχε γνωρίσει
καὶ ἐκτιμῆσει ἐν Παρισίοις καὶ εἰς τὴν μικρὰν
Γαλλικὴν πόλιν μὲ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα Αν-
τιβες⁴ ὅπου εἶχε μικρὰν ἑπαυλίαν ὁ ἀείμνηστος
ἀνὴρ.

Σήμερον ἀρχίζει πλέον καὶ τιμᾶται ὁ ἀ-
ποθανὸν λογοτέχνης γενικώτερον καὶ δι-
καιότερον. Αὐτὰς τὰς ἡμέρας (6 καὶ 8 Δε-
κεμβρίου 1959) ἐδημοσιεύθησαν δύο ἀξιό-
λογα ἄρθρα τοῦ πρεσβευτοῦ κ. Δ. Νικολα-
ρεῖζῃ εἰς τὰ ὅποια ἐπιτυχῶς καὶ ἀμερολή-
πτως κρίνεται εἰς γενικὰς γραμμὰς τὸ ἔρ-
γον του. Ὁρατὰ τὸν περιγράφει κατὰ τὴν
πρώτην ἐπίσκεψιν ποῦ ἔκαμε εἰς τὸν Κα-
ζαντζάκη καὶ θέλω νὰ ἀναγράψω εἰς τὸ
τέλος τοῦ ἄρθρου μου μίαν περικοπὴν τοῦ ἄρ-
θρου ἐκ τῆς «Καθημερινῆς» 8 Δεκεμβρίου:

«Ἀπὸ τὴν πρώτη ματιὰ ἦταν ἐπιβλητι-
κός. Ψηλός, ξερακιανός, λεπτόκορμος, νευ-
ρώδης σὰν τοὺς ἄντρες τῆς πατρίδας του,
τῆς Κρήτης. Τὰ μάτια του ἦταν μικρὰ καὶ
στρογγυλά, χωμένα στίς κόγχας ὀμίξαν
μάτια ποῦ συναντᾶς σὲ κάποιους πανέξυπνους,
γεροδεμένους χωρικούς τοῦ τόπου μας, μά-
τια ποῦ σπίνιζαν ἀπὸ νόηση καὶ ἀπὸ χί-
λιους δυὸ ἀνεξηρευνητοὺς διαλογισμοὺς καὶ
ποῦ μέσα τους χόρευε μιὰ πειναλέα ἀρπα-
χτικὴ ψυχὴ. Αἰσθανόσουν πὺς εἶχες ἀντί-
κρου σου ἀνθρώπο ποῦ ἦταν, καὶ ἤθελε νὰ
φαίνεται, μεγάλος. Ὅλη ἡ ὀμιλία του ἔδει-
χνε ἔνταση. Οἱ στοχασμοὶ του ἔδωκαν ὠλο-
κληρωμένοι. Δὲν μιλοῦσε γρήγορα. Ζητοῦ-
σε καὶ εὑρίσκει τὴ σωστὴ λέξι. Καμμιά ἀνε-
ση, καμμιά προχειρότητα στὴν κουβέντα.
Αὐτὰ ποῦ ἔλεγε σχεδὸν δὲν ἦταν προφορι-
κὸς λόγος ἔμποροῦσαν νὰ μποῦν κατ' εὐθείαν
στὸ χαρτί. Ἐνοιωθες ἀμέσως τὴ μεγάλη
ἀσκησὴ καὶ τὴν ἀντοχὴ τοῦ μυαλοῦ ποῦ ἀ-

3. Ἐδημοσιεύθη εἰς Ἑλληνικὴν μετάφρασιν
καὶ εἰς τὴν «Νέαν Ἐστίαν» τεύχος 729 καὶ 779.

4. Εἶναι τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα Ἀντίπολις,
ἢ ἀπέναντι τῆς Νικαίας (Nice) πόλις. Τὴν Ἀντί-
πολιν, ἦτις ἦτο κτίσμα τῶν Φωκαίων τῆς Μασ-
σαλίας, τὴν ἀναφέρει ὁ Στράβων.— Διὰ τὸν Κα-
ζαντζάκη βλέπε καὶ τὸ ἄρθρον «Le grand poète
crétois Nikos Kazantzaki est venu chercher la
Grèce à Antibes» τὸ ὅποιον ἐδημοσιεύθη εἰς
Figaro littéraire τῆς 23 Ἰουνίου 1955.

γωνίστηκε ἀγώνες ὁμηρικὸς παλεύοντας μετὰ τὴν ἰδέαν καὶ μετὰ τὴν λέξιν.

Οἱ συμπατριῶται τοῦ τὸν ἐτίμησαν κατὰ τὴν κηδεῖαν τὸσον ὅσον σπανίως ἄλλος ἐτίμηθη, καὶ τὸ μνημῆμα τοῦ εὑρίσκειται εἰς περίοπτον καὶ ἱστορικὴν θέσιν, ὅχι εἰς κωνὸν νεκροταφεῖον, ἀλλὰ εἰς τὸ φρούριον τοῦ

Ἡρακλείου, εἰς τὸ φρούριον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔκτισαν οἱ τύραννοι τῆς νήσου, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον μετὰ τὸ σελτὸν σκῆνος τὸ ὁποῖον τώρα ἐναπετέθη εἰς αὐτὸ καθηγητάσθη, καὶ ἔγινε τόπος εὐλαβοῦς προσκυνήματος τοῦ μεγάλου τούτου ἀνθρώπου καὶ λογοτέχνου, τοῦ μεγάλου τούτου τέκνου τῆς Κρήτης.

AIR MAIL
Tokyo 5-2-57
IMPERIAL HOTEL
CORRESPONDENCE
POST
50
-6VIII5712-14
Prof. J. Kazanetsoumakis
Πατριῶν Φάηρον
Λεωφόρος Ποσειδῶνος, 66
Athens
Greece
Χρυσὴ Εὐμενεΐδα
Ἐπιτομή
Ἐπιτομή χαιρετηφῆς
Ἐπιτομή
Tama Kono

Χαιρετισμὸς ἀπὸ τὸ Τόκιο.

